

BIZONYÍTÁSI KÍSÉRLET A FELDERÍTÉSSEN ÉS A BIZONYÍTÁSBAN

A kutatási témámul választott bizonyítási kísérletet a bizonyítási eljárások csoportjába sorolja a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: Be.). Jellemzően a nyomozás során alkalmazzák, elvéve azonban a bírósági fősakaszban is igénybe vehető. Mivel mind a két eljárási fősakaszban alkalmazható a bizonyítási kísérlet, felmerül kérdésként, hogy van-e helye és szerepe a felderítésben, illetve a bizonyításban. Emellett szükséges megválaszolni azt is, hogy:

- a nyomozás és a felderítés egy és ugyanaz;
- a nyomozó hatóság, amikor felderít, pusztán összegyűjti és rögzíti a bizonyítékokat;
- van arra jogosultsága a nyomozó hatóságnak, hogy értékelje és szelektálja is a bizonyítékokat;
- a bizonyítás kizárólag bírósági tevékenység?

1. A nyomozás és a felderítés

A szakirodalomban vita tárgyát képezi, hogy a nyomozás során folyik-e bizonyítás. Abban viszont konszenzus van, hogy a felderítés helye a nyomozási fősakasz, és abban is egyetértés tapasztalható, hogy a bírósági fősakaszban a bíróság nem végez felderítést. Tremmel Flórián abban látja a különbséget a felderítés és a bizonyítás között, hogy „a bizonyításnál egyetlen verziónak a levezetése, illetve kimutatása, demonstrációja történik, „egyverziós” megismerési szint”,¹ szemben a felderítéssel, amikor még „többverziós” szinten van a tudás. Tremmel szerint „úgy is mondhatjuk, hogy a felderítés még a magántudomás, a sejtés szintjén van, ezzel szemben a bizonyítás már köztudomás jellegű, mások számára is megérthető, belátható igazság kimondásához vezet.”² Leszögezhetjük, hogy a hatályos Be. alapján a nyomozás nem alkalmas arra, és nem is teheti a nyomozó hatóság, hogy megállapítsa a „belátható igazságot”. A nyomozás egy verziótágítási, illetve verziószűkítési folyamat, ezzel szemben a bíróság már csak egyetlen verzióval dolgozik.

A nyomozási fősakaszon belül különbség tehető a szűkebb értelemben vett nyomozás és a vizsgálat között. Amíg ismeretlen tettes ellen folyik az eljárás, addig a nyomozó hatóság szűkebb értelemben vett nyomozást végez, felderíti a bűncselekményt és arra törekszik, hogy minél előbb gyanúsítottja legyen az ügynek. Amint ismertté válik a feltételezett elkövető személye, a nyomozást a vizsgálat váltja fel. A nyomozás és a vizsgálat egymásra épülő külön fázisai az előkészítő eljárásnak.³ A vizsgálat az ismert tettes büntetőjogi felelősségre vonásának előkészítése, olyan eljárási cselekmények sorozatát jelenti, amely segítségével a nyomozó hatóság megállapítja a tényállást és rögzíti a

¹ Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Dialog Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2006. 31. o.

² Uo.

³ Szabóné Nagy Teréz: A büntető eljárás egyszerűsítése. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1970. 297. o.

bűncselekmény felderítése, valamint a gyanúsított felelőssége szempontjából releváns bizonyítékokat. A Be. nem tesz különbséget a szűkebb értelemben vett nyomozás és a vizsgálat között, ezért azt mondhatjuk, hogy a nyomozás annak ellenére jelent egységesen felderítési tevékenységet, hogy a vizsgálat mutat rokon tulajdonságokat a bírósági bizonyítással.

2. A nyomozó hatóság, illetve az ügyész, amikor felderít, pusztán összegyűjti és rögzíti a bizonyítékokat?

A nyomozás meglátásom szerint több mint pusztán bizonyíték összegyűjtés és rögzítés. A verziók bővítéséhez és szűkítéséhez is értékelő munkára van szükség, fel kell mérnie a nyomozó hatóságnak, hogy mely bizonyítékokra támaszkodhat majd a bíróság, amikor megállapítja az igazságot. Ez az értékelés és ellenőrzés hasonló ahhoz a tevékenységhez, amit a bíróság végez, amikor a bizonyítás során levezet, kimutat, demonstrál. Míg a nyomozás során többverziós a megismerési szint, addig mire vádemelési szakaszba jut az ügy, már nem lehet többverziós a megismerési szint, egyetlen olyan, bizonyítékokkal is alátámasztott verzió lehetséges csak, amely meghatározza, hogy ki és milyen bűncselekményt követett el. A helyesnek tűnő verzió megleléséhez a nyomozó hatóságnak tehát értékelő munkára is szüksége van, ugyanígy az ügyésznek is, amikor a nyomozó hatóság által felállított egyetlen verziót abból a szempontból vizsgálja meg, hogy bíróság elé kerülhet-e, kellően alátámasztott-e bizonyítékokkal.

3. A bizonyítás kizárólag bírósági tevékenység?

Erdei Árpád azt írja, hogy az igazság megállapításának mai módja a bizonyítás.⁴ A bíróság csak a bizonyítás útján juthat el az igazsághoz, vagyis annak megállapításához, hogy ki az elkövető és milyen bűncselekményt követett el, mert Király Tibor szavai szerint „a büntető eljárásban a megismerés központi tárgya: a múlt egyik eseménye, a bűncselekmény. Ennek elkövetéséről, valóságáról vagy valótlanságáról kell ítéletet alkotni.”⁵ A bizonyosságig a bíróság azonban nem jutna el, ha nincs előtte megfelelő felderítő munka, és nem előzte volna meg bizonyítás. Kérdés az, hogy a bizonyítás átnyúlik-e a büntetőeljárás több szakára is, vagyis a nyomozó hatóság a felderítés mellett alanya-e a bizonyításnak. Bócz Endre szerint a nyomozás során nem folyik bizonyítás, mivel a bizonyítás valamely tétel – a büntető eljárásbeli ténybizonyításban valamely tény – igaz voltának kimutatása olyan tételek segítségével, amelyek igaz voltát már kimutatták.⁶ A nyomozó hatóság általában nem érzékeli a tényeket, csak a jelenségeket, amelyek persze maguk a tények is lehetnek, azonban ebben a nyomozó hatóság nem lehet biztos. Bócz szerint a nyomozás során megismerés, valamint ennek részeként a leendő bizonyítás előkészítése folyik azáltal, hogy a nyomozó a jelenségeket megvizsgálja és szelektálja abból a szempontból, vajon mi, miért és minek a bizonyítására lehet alkalmas.⁷ Ebből levonható

⁴ Erdei Árpád: Tanok és tévtanok a büntető eljárásjog tudományában. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2011. 30. o.

⁵ Király Tibor: Büntetőítélet a jog határán. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1972. 60. o.

⁶ Bócz Endre: „Megismerés” és „bizonyítás” a büntető eljárásban. In: Tóth Károly (szerk.): Emlékkönyv Dr. Cséka Ervin egyetemi tanár születésének 70. és oktatói munkásságának 25. évfordulójára. József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 1992. 91. o.

⁷ Bócz Endre: „Megismerés” és „bizonyítás” a büntető eljárásban. In: Tóth Károly (szerk.): Emlékkönyv Dr. Cséka Ervin egyetemi tanár születésének 70. és oktatói munkásságának 25. évfordulójára. József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 1992. 94-95. o.

az a következtetés, hogy a nyomozó hatóság, illetve az ügyész a nyomozási szakban felderítést végez, a bizonyítás pedig a bíróság feladata a bírósági szakban. Ugyanígy vélekedik Angyal Pál is, aki szerint „ – tekintettel arra, hogy a nyomozás tulajdonképpen a bizonyítás anyagát hordja össze – az alig más, mint a bizonyítékokat rögzítő előzetes bizonyító eljárás, amelynek körébe esnek tehát a terhelt nyilatkozatának kivétele, a bírói szemlének foganatosítása, a szakértők meghallgatása, a tanúk kihallgatása, az okiratok és indiciumok egybegyűjtése, az egyes kényszer-cselekmények foganatosítása stb. – így különösen a lefoglalás, házkutatás, személymotoszás, előzetes letartóztatás.”⁸

Ismert a szakirodalomban olyan felfogás is, hogy a bizonyítás része a nyomozásnak. Cséka Ervin szerint „a bizonyítás a ténymegállapítás folyamatában úgy bontakozik ki, hogy a széles körben felkutatott és rögzített adatokat a büntető eljárás előkészítő szakában a nyomozó megvizsgálja, majd egyenként és összefüggésükben értékeli abból a szempontból, hogy mennyi és melyik tartható meg belőlük az alapos gyanút keltett bűncselekmény megtörténtének igazolására.”⁹ Cséka azonban különbséget tesz a bírósági és a nyomozó hatósági bizonyítás között: „a nyomozót illetően pedig a legfontosabb sajátosság az, hogy neki a tények megállapításához szükséges bizonyítékok értékelésénél, különösen a ténymegállapítás folyamának kezdetén, rendszerint meg kell elégednie a valószínűséggel, ellentétben a bíróval, aki a belső meggyőződése alapján, mindenkor a hitelt érdemlőség, a bizonyosság erejével köteles megállapítani a tényeket.”¹⁰ Bíró Gyula is látja a bizonyítási tevékenységet a nyomozásban: „kriminalisztikai értelmezésben a nyomozás egy megismerési folyamat, a felderítés és a bizonyítás pedig a nyomozáson belül a megismerés fokozatai. A nyomozás folyamatában a felderítés adatgyűjtő tevékenység, a bizonyítás releváns adatok valódiságát igazoló eljárás.”¹¹

Tremmel Flórián tag értelemben vett bizonyítási folyamatot lát a büntetőeljárásban, amely a „bizonyítékminimumtól a bizonyítékmaximumig haladó vagy addig el nem jutó”.¹² Finszter Géza szerint „a büntetőeljárás bizonyítás mindig a kijelentések hitelt érdemlőségének az ellenőrzése, ami a tárgyaláson történik, míg az a bizonyítási cselekmény, amelyre a kijelentés támaszkodik rendszerint a nyomozás során zajlott le, amikor a bizonyító tény és a bizonyítandó tény közötti kapcsolat feltárása volt a feladat.”¹³ Finszter Géza szerint tehát a nyomozás során a bizonyító tény és a bizonyítandó tény közötti kapcsolat feltárása a feladat, ebből az következik, hogy a nyomozó hatóság összegyűjti a bizonyítékokat, vagyis a bizonyítandó tényre vonatkozó adatokat, és azt vizsgálja, hogy ezek az adatok közvetítik-e a hatóság felé a tényeket, képmásai-e az adatok a tényeknek. Egy vallomás esetén a nyomozó hatóság azt vizsgálja, hogy a tanú vallomásából megszerzett adatok megfelelnek-e a valóságnak, őszintének tekinthetőek-e a tanú által elmondottak. A nyomozó hatóság csak feltárni tudja az adatok és a valóság közötti kapcsolatot, de megállapítani nem, mert azt csak a bíróság teheti. Ebben a feltáró tevékenységben Finszter Géza „bizonyítási” cselekményeket lát, amelyek nem azonosak azzal a bizonyítással, ami voltaképpen „a kijelentések hitelt érdemlőségének az ellenőrzése,

⁸ Angyal Pál: A magyar büntetőeljárás jog tankönyve II. kötet. Atheneum Irodalmi és Nyomdai R.-T. Budapest, 1917. 24. o.

⁹ Cséka Ervin: A büntető ténymegállapítás elméleti alapjai. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1968. 303. o.

¹⁰ Cséka Ervin: A büntető ténymegállapítás elméleti alapjai. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1968. 304. o.

¹¹ Bíró Gyula: Kriminalisztika. Lícium-ART Könyvkiadó Kft. Debrecen, 2010. 25-26. o.

¹² Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Dialog Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2006. 23. o.

¹³ Finszter Géza: Bizonyításelméletek a jog világában. Rendészeti Szemle, 54. évfolyam, 2006/7-8. 94. o.

ami a tárgyaláson történik”.¹⁴ A nyomozás során elvégzett bizonyítási cselekményekről készült jegyzőkönyv a nyomozási iratok közé kerül, amely felolvasható a tárgyaláson, és az is előfordulhat, hogy a tanú vagy a vádlott a vallomásában utal vissza a bizonyítási cselekményre, így mindkét módon az történik, hogy a nyomozás során elvégzett bizonyítási cselekmény részévé válik a bírósági szakban folyó bizonyításnak.

Bár, a hiteltérdemlőséget a bíróság vizsgálja, ezzel pedig ő bizonyít, azonban a nyomozó hatóság is – miközben felderít – valamelyest értékelnie kell a bizonyítékokat. Finszter Géza szerint *„azt is mondhatjuk, hogy a nyomozó hatóság az elsődleges bizonyítékok beszerzésénél önmagát kívánja meggyőzni megállapításai helyességéről.*”¹⁵ A bizonyítékok nyomozó hatósági értékelése mindvégig átszövi a nyomozást, hiszen a nyomozó hatóság csak akkor terjesztheti fel az ügyet vádemelésre, ha rendelkezésre áll annyi bizonyíték, ami elegendő a vádemeléshez.

A magam részéről úgy vélem, hogy a nyomozás során nem zajlik a klasszikus értelemben vett bizonyítás. Amit a nyomozó hatóság, illetve az ügyész végez, amikor értékeli és szelektálja a bizonyítékokat, az a bizonyítás előkészítése, amelyet a felderítés részének tekintek, a felderítést lezáró tevékenységnek.

4. A bizonyítási kísérlet a felderítés és a bizonyítás tükrében

A bizonyítási kísérlet elsősorban a nyomozás során alkalmazható bizonyítási eljárás, amit jellemzően azért vesznek igénybe, hogy ellenőrizzék vele a gyanúsított vagy a tanú vallomását, másrészt erősíti vagy gyengíti a személyre vonatkozó gyanút. Az eljáró hatóság mesterségesen hozza létre azokat a körülményeket, amelyek között a kérdéses esemény lezajlott, azért, hogy a folyamatot – a rá vonatkozó természeti törvényszerűségek működését – tanulmányozni lehessen.¹⁶ A bizonyítási kísérlet rekonstruálás révén erősít meg, vagy zár ki valamilyen felvetést.¹⁷ Mivel a nyomozás során is megtartható a bizonyítási kísérlet, ebből az következik, hogy szerves része a felderítésnek.

A felderítés során számos célból alkalmazzák. A legismertebb a jelenségek észlelhetőségének megállapítása (pl. láthatóság, hallhatóság, szagok és ízek érzékelhetőség, megkülönböztethetősége).¹⁸ Bármilyen körülmény, megállapítás merül fel az eljárásban, ennek megerősítése vagy gyengítése is várható a bizonyítási kísérlettel. A negatív eredménnyel záruló bizonyítási kísérlet beismert vallomásra készítheti az alanyt, aki úgy véli, nincs értelme tovább tagadni a bűncselekmény elkövetését.

A bizonyítási kísérlet jellegét tekintve a nyomozás során a felderítést szolgálja, vagyis bizonyítási eszközhöz juttatja a hatóságot, amelyet jegyzőkönyv, jelentés, esetleg kép-, hang- vagy videofelvétel rögzít, amely okirati bizonyítékként vehető figyelembe a bírósági eljárásban. Ennyiben része a bizonyításnak is, mivel a bíróság adott esetben okirati bizonyítékként teheti a bizonyítás részévé. Bizonyítási kísérletre a bírósági tárgyalás keretében is sor kerülhet, ily módon a bizonyítási kísérlet közvetlenül is részévé válhat a bíróság által felvett bizonyításnak. Akár a nyomozás során, akár a bírósági eljárásban

¹⁴ Uo.

¹⁵ Finszter Géza: Bizonyításelméletek a jog világában. Rendészeti Szemle, 54. évfolyam, 2006/7-8. 89. o.

¹⁶ Bócz Endre – Finszter Géza: Kriminológia joghallgatóknak. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 2008. 173. o.

¹⁷ Tóth Mihály: Vázlatok és szemelvények a büntető eljárásjog tanulmányozásához I. Egyetemi jegyzet. PPKE JÁK, Budapest, 1999. 151. o.

¹⁸ Bócz Endre – Finszter Géza: Kriminológia joghallgatóknak. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 2008. 174. o.

végzik el a bizonyítási kísérletet, segítheti a bíróságot annak megítélésében, hogy helyes-e a vallomás, vagyis a hiteltérdeklőség vizsgálatához nyújthat támaszt a bírónak, amennyiben az ügy jellege, illetve a vallomás tartalma ezt lehetővé teszi.

5. A bizonyítási kísérletet ritkán alkalmazzák

Bár, a bizonyítási kísérletnek helye és szerepe van a felderítésben és áttételesen a bizonyításban is, ennek ellenére ritkának mondható az alkalmazása. A kevés alkalmazásnak több oka is lehet:

- az ügyek nem igénylik a bizonyítási kísérletet;
- egyes esetekben időigényes a bizonyítási kísérlet elvégzése, elhúzódna az ügy (elég csak arra gondolni, ha egy nyári hónapban télies időjárásra lenne szükség ahhoz, hogy megbízható legyen a bizonyítási kísérlet eredménye);
- költséges lehet a bizonyítási kísérlet (nincs anyagi forrás pl. szakértő igénybe vételére);
- túl sok papírmunkával jár;
- nehéz megszervezni (a tanú külföldön van, nem vállalja, mert nem fűződik érdeke hozzá, nem akar találkozni a terhelttel, fél a terhelt megtorlásától; a terhelt nem vállalja, mert fél a lelepleződéstől, nem szeretne találkozni a sértettel, kellemetlen számára, hogy mások is látják);
- nem jelentős a tőle várható bizonyíték;
- a hatóság nem ismeri a bizonyítási kísérletet.

6. Vitatható a bizonyítási kísérlet megbízhatósága

A bizonyítási kísérlet hátránya, hogy alapja lehet a téves kizárásnak, amennyiben a bizonyítási kísérlet eredményeként tévesen zárják ki a gyanúsítottat a feltételezett elkövetők köréből. Fenyvesi Csaba "veszélyskalája" szerint a bizonyítási kísérlet alapján történő téves kizárás veszélyesnek tekinthető, nem lesz általában felelősségre vonás.¹⁹ Csökkenti a megbízhatóságot:

- nem feltétlenül lehet olyan körülményeket teremteni, amelyek jellemezték a vizsgált eseményt vagy jelenséget;
- pontatlan a szemléről készült jegyzőkönyv;
- rossz helyre állítják az ügy szereplőit;
- hatósági tapasztalathiány;
- nem azzal az eszközzel hajtják végre, amivel elkövették a bűncselekményt, csak hasonlóval helyettesítik;
- kapkodás;
- időmúlás miatt megváltozik a helyszín;
- nem megfelelő a ruházat, más a jármű;
- a nyomozó hatóság tagja játssza el a terhelt szerepét, viszont tudja, hogy mit kell látnia, adott esetben a bizonyítási kísérlet során azt vizsgálja, hogy a gyanúsított láthatta-e a gyalogost az autóból.

¹⁹ Fenyvesi Csaba: A kriminalisztika tendenciái. A bünygyi nyomozás múltja, jelene, jövője. Dialóg Campus Kiadó. Pécs, 2014. 173. o.

7. Szükség van bizonyítási kísérletre?

A bizonyítási kísérlet előnyei közé tartozik, hogy nem feltétlenül igényli, hogy a terhelt vagy a tanú maga vegyen benne részt, vagyis a szereplők helyettesíthetők adott esetben, de az viszonylag ritka, hogy a hatóság éljen is ezzel a lehetőséggel. Az is a bizonyítási kísérlet mellett szól, hogy az eseményt alkotóelemeire lehet bontani, tiszta megfigyelésre adódik lehetőség, és ismételésre is sor kerülhet. A többi bizonyítási eljáráshoz hasonlóan a bizonyítási kísérlet is eredményezhet újabb vallomást, amelynek a bizonyító ereje növekedhet, amennyiben a korábbi vallomástól az új vallomás a bizonyítási kísérlet eredménye miatt tér el, hiszen a „vallomás igazságtartalmának ellenőrzésére szolgáló bizonyítási kísérlet egyfajta szembesülés a valósággal az azon résztvevő, korábban vallomást tett személy (akár terhelt, akár sértett-tanú) esetében. A bizonyítás-elméletileg értékesebb, negatív, kizárt eredményt hozó bizonyítási kísérlet önmagában alkalmas lehet olyan hatások kiváltására, amely vallomás változtatást idéz elő a résztvevő személyben. Szembesül a személy a kísérlet során, hogy állítása tarthatatlan, az nem felel meg a valóságnak, az eljárás során feltárt bizonyítéknak. Ám hangsúlyozandó, hogy ez a negatív, lezáró-kizáró eredménnyel bíró bizonyítási kísérletnél működhet, a pozitív esetében, a lehetőségi eredménnyel ilyen produktum nem várható, nem jön létre szembesülési feszültség, a valóság és a vallomás közötti ellentét.²⁰

8. Záró gondolatok

Megállapítható, hogy a nyomozás nem csupán bizonyítási eszközök összegyűjtéséből és rögzítéséből áll, hanem elkerülhetetlen a nyomozó hatósági, illetve ügyészi értékelő tevékenység is, hiszen e nélkül lehetetlen lenne dönten a vádemelés szükségességéről, és megvizsgálni megfelelőek-e a rendelkezésre álló bizonyítási eszközök. Ez az értékelő tevékenység azonban nem a klasszikus értelemben vett bizonyítás, amelyet a bíróság végez, hanem inkább verzió felállítás, illetve szűkítés, a célja az, hogy a nyomozás végén kirajzolódjon, milyen bűncselekmény történt és ki lehetett az elkövetője. Ezek a nyomozó hatósági megállapítások voltaképpen feltételezések, mivel a nyomozás nem az igazság megállapítására hivatott, viszont a feltételezéseknek nyomós indokuk van, mert bizonyítékokkal alátámasztott tapasztalatokon alapulnak. Úgy vélem, hogy a nyomozásban történő értékelés és szelektálás részét képezi a szélesebb értelemben vett felderítésnek.

Vizsgálódásom során arra jutottam, hogy a bizonyítási kísérletnek helye van a felderítésben és a bizonyításban is. A felderítésben tölt be nagyobb szerepet, jellemzően a nyomozási fázisakaszban veszik igénybe, hogy orientálja a nyomozást. A bíróság által végzett bizonyításban is a segítséget jelenti, amikor a bíró például ellenőrzi a vallomások hitelt érdemlőségét. Az előnyök mellett arra is rámutattam, hogy a bizonyítási kísérlettel szemben aggályok felmerülnek. Ennek ellenére úgy gondolom, hogy szükség van a bizonyítási kísérletre, mivel számos ügyben hozzájárulhat ahhoz, hogy a hatóság megfelelő irányba vigye a nyomozást, illetve a bíróság helyes ítéletet hozzon. Összességében megállapítható, hogy a szakszerűen végrehajtott és eredményét tekintve megfelelően kezelt bizonyítási kísérlet segíti a büntetőeljárást.

²⁰ Fenyvesi Csaba: Kihallgatási taktika. Egyetemi jegyzet a Kriminálisztikai Szakirányú Továbbképzési Szak hallgatói számára. PTE ÁJK, Pécs, 2009. 64-65. o.